

La flora del Pirineu: consultes de botànica a través d'internet

Gerard Carrión

IES Narcís Monturiol, Figueres

gcarrion@xtec.cat

La flora del Pirineu ara es pot estudiar amb l'ajut d'una guia botànica dissenyada per a identificar 638 espècies diferents que es poden observar en set itineraris que van des de Colera fins a Núria. També es poden fer cerques pel nom popular i pel nom científic. Es poden trobar a la web de l'autor, juntament amb una descripció de cadascun dels itineraris i dels elements històrics i arquitectònics que s'hi poden localitzar.

És un fet evident que la cultura del vehicle, la televisió, els videojocs i internet es va imposant cada dia més. La nostra societat cada vegada és més sedentària i coneix menys el seu entorn. Aquest desconeixement –que, per descomptat, es dona també, i molt més accentuat en el jovent que conforma el nostre alumnat– fa que no es vegi el medi com una propietat comuna i necessària que cal mantenir curosament, sinó més aviat com quelcom allunyat que el seu propietari o, subsidiàriament, l'administració, s'ha de preocupar de protegir.

Els que ens agrada córrer els camins per conèixer el medi i gaudir de la natura ens trobem sovint amb un munt de preguntes sobre els edificis, les persones que hi viuen o hi han viscut, els animals que veiem o sentim i les plantes que olorem, trepitgem o ens fan ombra.

Figura 1. Rosa boscana amb espiadimonis.

Quan s'organitza una activitat de coneixement del medi –a l'escola, a l'institut o a qualsevol associació, agrupament o centre excursionista– on es necessita l'ajut de guies de camp, cal recórrer a les guies generals que es troben al mercat. Pel que fa a les guies botàniques, moltes vegades hi ha un munt d'espècies que no es troben a la zona estudiada i en canvi les que s'hi poden observar no estan catalogades en la guia que s'està utilitzant o, si hi són, es troben en un altre estadi fenològic que les fan difícils de reconèixer.

Per això, crec que és interessant disposar d'un catàleg específic per a cada zona, amb profusió de fotografies que mostrin els caràcters distintius de la planta en els seus diversos estadis fenològics en totes les èpoques de l'any. Si a això hi afegim una descripció acurada de l'itinerari (edificis, personatges, llegendes...) i la preparació de material complementari, tindreu la feina que vaig portar a terme durant el curs 2004-2005, amb el suport d'una llicència remunerada del Departament d'Educació.

ITINERARIS

Vaig escollir set itineraris que permeten observar l'evolució del territori des de Colera, vora el mar, fins a Núria, a 1900 metres d'alçada.

Concretament vaig recórrer: de Colera al monestir romànic de St. Quirze de Colera; de Cantallops a la Jonquera per Requesens; la zona de les Salines (passant pel camí de l'exili del President Companys i tants altres que varen haver de marxar per la Vajol aquell fred hivern del 1939); de les Escalles a Sta. Magdalena de Codó; la muntanya de

la Mare de Déu del Mont; l'Alta Garrotxa, de Saldernes a Beget i Camprodon en tres dies; per acabar amb el camí al santuari de Núria des de Querolbs.

He fet un estudi de la vegetació de cadascun dels itineraris i elaborat una guia botànica específica comptant amb l'assessorament d'en Joan Font, professor de la Unitat de Botànica del departament de Ciències Ambientals de la UdG, pel que fa a la identificació de les espècies. Com que n'hi ha una gran diversitat, fins i tot dintre d'un mateix itinerari, cadascun d'aquests els he subdividit en zones: 63 en total.

Podreu obtenir a la web un llistat de totes les espècies que he observat en cadascuna d'aquestes zones. Evidentment, això no vol dir que a la muntanya no en pugueu trobar d'altres, o que les hàgiu de veure totes; tot dependrà de l'època de l'any en què hi aneu, de les condicions climàtiques del moment i de si s'han fet tales o neteges del bosc o del sotabosc.

Quan s'han fet les observacions –des de l'estiu del 2004 fins l'estiu del 2005– les pluges han estat molt minses i això s'ha notat en la quantitat i varietat d'espècies: pràcticament no hi ha hagut bolets –per això no n'hi trobareu– i el nombre d'espècies primaverals en general ha estat inferior al de la primavera del 2004, per exemple, que va ser molt més plujosa.

A més, amb prou feines vàrem tenir primavera aquell any: el fred es va allargar fins molt tard i la calor va venir de cop; això va produir un esclat de vida en un temps molt curt que no va ser suficient per a fer tots els recorreguts.

En total hi podreu trobar 638 espècies vegetals, cadascuna amb una fotografia que mostra la planta en diversos estadis fenològics (fig. 2) per tal de facilitar-ne el reconeixement en diferents moments de l'any.

Figura 2. Composició fotogràfica corresponent al castanyer, amb vistes de les flors masculines i femenines i de l'arbre i els fruits a la primavera i a la tardor.

Però no cal que aneu a recórrer aquests itineraris concrets. Podeu utilitzar aquest material sempre que vulgueu identificar alguna mostra.

Si entreu a la pàgina web

<http://www.xtec.cat/~gcarrión>

us apareixerà la següent pantalla (fig. 3):

Figura 3. Pantalla inicial de la web.

A més dels set itineraris que he esmentat abans, hi trobareu un petit resum sobre la formació dels Pirineus i una introducció a l'observació astronòmica on s'inclouen tota una sèrie de relats mitològics relacionats amb les constel·lacions i, a més, el material i les explicacions necessàries per construir, a classe, un planisfel·len senzill.

LA GUIA BOTÀNICA

Una vegada hàgiu clicat en la vinyeta que s'indica a la figura 3, entrareu a la guia botànica pròpiament dita. Us apareixerà la pantalla següent (fig. 4):

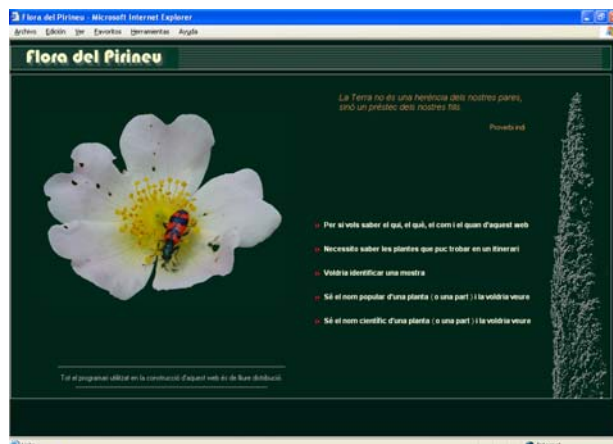

Figura 4. Pantalla d'entrada a la guia botànica.

La programació que ha realitzat en Manel Niu-bó, utilitzant només programari de lliure distribució, sota llicència GPL (Apache, PHP i MySQL) permet fer el següent:

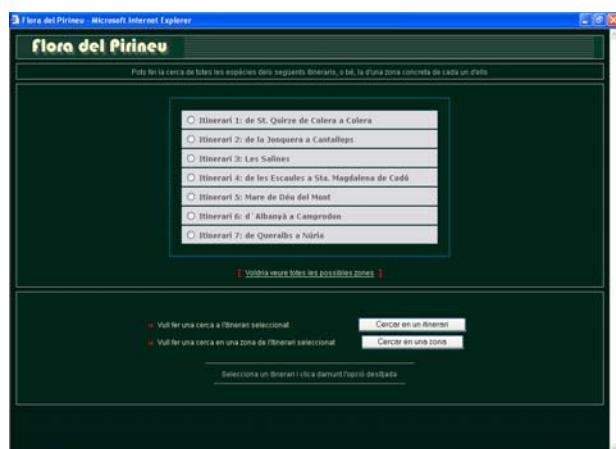

Figura 5. Pantalla on es pot fer la cerca de totes les espècies dels itineraris, o bé la d'una zona concreta de cada un d'ells.

1. Cercar plantes

Cercar les plantes que es poden trobar en un itinerari o en alguna de les zones en que s'ha dividit cadascun d'ells, fins a un total de 63, a partir de les opcions de la pantalla representada a la fig. 5.

Cal tenir present que a la base de dades s'hi han inclòs totes les espècies que s'han identificat en els diversos recorreguts, tenint en compte que la vegetació del punt en què s'acaba una zona i en comença una altra, la trobareu a la zona que comença en aquell punt, excepte en els llocs de final de jornada a l'itinerari 6.

En els casos en què la manca de flors –sobre tot en el cas de les herbàcies– o l'existència d'hibridacions –com en el cas dels roures, per exemple– no ens han permès identificar clarament les espècies, les hem catalogat amb el nom del gènere (*Quercus* sp., per exemple). El mateix ha passat amb les espècies que hem considerat que, pel nivell en què estem treballant, presentaven una dificultat més gran a l'hora de diferenciar-les a partir de fotografies (hieracis i rosers, sobretot).

Pel que fa a les gramínies, només hem contemplat les que ens ha semblat que criden més l'atenció.

El que sempre cal tenir en compte a l'hora de fer les identificacions és que els arbres i els arbustos, abans de ser adults, passen per una fase de plàntula o plançó que els donen un aspecte semblant a una mata, però amb unes característiques bastant diferents de les que coneixem i que ens poden fer ballar molt el cap.

Si feu el recorregut d'aquests itineraris amb un interès botànic, recordeu que s'ha d'anar amb

compte a l'hora de recollir les mostres: amb una per a tot el grup n'hi ha prou, no cal que n'agafi una cadascun, sinó, la sortida botànica es pot transformar en una plaga de llagosta. Recordeu també que hi ha algunes espècies verinoses i que s'ha d'alertar els nois i les noies de no menjar res que no coneguin molt bé, per més temptador que sigui el seu aspecte.

De tota manera, la manipulació és una bona eina d'aprenentatge; la presència de punxes o el tacte poden ser caràcters importants per diferenciar algunes plantes.

Figura 6. Composició fotogràfica corresponent al galzeran.

2. Identificar una mostra

Identificar una mostra a partir de 81 caràcters senzills que no tindreu cap dificultat en reconèixer.

No hi hem inclòs els que hem considerat excessivament especialitzats –com ara les posicions de l'ovari en una flor, per exemple– perquè no ens han semblat adequats pel nivell al qual va destinat aquest material. En podeu marcar tants com vulgueu alhora, sempre i quan n'estigueu segurs; marcar un caràcter del qual en dubteu, pot fer que la planta que vulgueu identificar no aparegui a la llista.

Com més en conegueu, més podreu acotar la cerca i menys espècies tindreu al final. També

permet fer aquesta cerca només amb les espècies que es puguin trobar en un determinat itinerari o zona.

En aquest apartat cal tenir en compte algunes qüestions:

- 1) Quan parlem de plantes aquàtiques ens referim a les que viuen submergides totalment o en part dintre de l'aigua (cal anar en compte de no enganyar-se en episodis d'aiguats o en períodes de sequera).
- 2) El caràcter de *tija estriada* només està activat en el cas de les espècies que pertanyen a la família de les *papilionàcies*.
- 3) Els caràcters *caducifoli* i *perennifoli* només estan activats per als arbres, arbustos, lianes i matges.

Figura 7. Aquests són els 81 caràcters que podeu activar.

3. Fer una cerca a partir del nom popular

Si coneixeu el nom popular –encara que només sigui una part– d'una planta, podreu veure la seva fotografia i quines són les seves característiques. Si hi ha més d'una espècie que tingui el mateix nom, us apareixeran totes. Bàsicament s'ha intentat adoptar la nomenclatura de l'Empordà, Garrotxa i Ripollès, encara que sovint no s'ha aconseguit del tot perquè varia molt, fins i tot, entre localitats. En cas de dubte s'ha adoptat la nomenclatura que apareix en el llibre de Francesc Masclans (1981) –malauradament ja exhaurit– *Els noms de les plantes als Països Catalans*.

4. Fer una cerca a partir del nom científic

Igualment, si coneixeu el nom científic —encara que només sigui una part— d'una planta, també en podreu veure la fotografia i conèixer les seves ca-

racterístiques. Si només en sabeu el gènere o si hi ha més d'una espècie que tingui, en el seu nom, la part que s'hi hagi entrat, també us apareixeran totes.

Figura 8. *Rhinanthus mediterraneus* coneguda, segons els llocs, com a sorolla, fonollada o herba esquetllera.

Per exemple, si entreu “*quercus*”, us sortirà la pantalla següent (fig. 9):

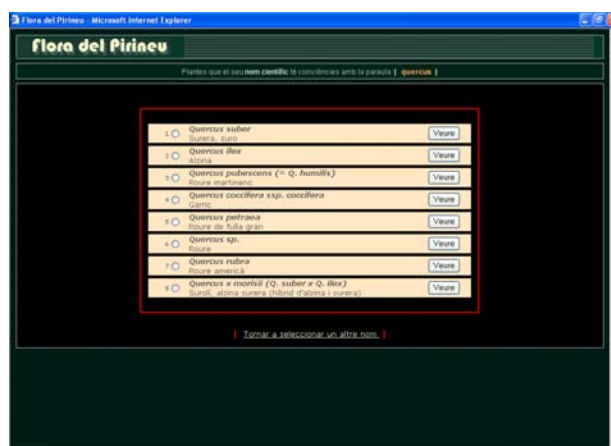

Figura 9. Pantalla que apareix al cercar “quercus”.

En tots els casos, podreu triar quina planta voleu veure i al final obtindreu, a més de la fotografia,

un petit resum de les característiques de la planta i el codi amb què apareix a la *Flora manual dels Països Catalans* (Bolós i al., 2005). Tant per a nomenclatura com per a codificació s'ha utilitzat la tercera edició, revisada i ampliada, publicada el juliol d'aquest mateix any 2005.

Figura 10. Plana amb la fotografia corresponent a la Tora Blava.

També apareixerà l'apartat *Observacions* que hi ha a la fitxa de cada planta, on hi trobareu característiques especials o diferencials, aplicacions medicinals o altres curiositats referents a aquella espècie.

Figura 11. Sota la fotografia hi apareixen la informació i les observacions.

A l'hora d'especificar les característiques de cada espècie hem intentat utilitzar el mínim de tecnicismes possible. Tot i així, per si us fes falta s'ha inclòs un petit *glossari* amb els mots que hem utilitzat i que us poden ser desconeguts.

En alguns casos hem comès el que podríem anomenar incorreccions voluntàries, com ara identificar bràctees o tèpals amb pètals veritables, quan es confonen fàcilment. S'ha inclòs un apartat on podreu trobar en quines situacions hem introduït aquestes incorreccions. Finalment, trobareu també algunes curiositats i alguns "truquets" per a poder diferenciar gèneres o espècies similars.

Crec que pot ser molt interessant per a tots els nivells de l'ensenyament, des de primària fins a l'universitari; per als grups d'escollisme, d'esplai o d'excursionisme que vulguin aprofundir una mica més en el coneixement de la nostra terra; i per a tots aquells amants de la natura que es facin preguntes i els agradi trobar respostes.

UNA WEB VIVA

Aquesta és una web viva. D'una visita a una altra hi podeu trobar canvis: en aquests moments, estic preparant l'actualització de la guia botànica, fent possible la cerca per famílies i la inclusió d'espècies que no es troben en aquests itineraris, a més de les que corresponen a l'alta muntanya, perquè no han quedat reflectides les meravelloses coloraines de les humils floretes que ens fan gaudir per sobre dels 1900 m.

Espero que us sigui d'utilitat i moltes gràcies per la vostra visita.

BIBLIOGRAFIA

Masclans, F. (1981). *Els noms de les plantes als Països Catalans*. Granollers: Ed. Montblanc-Martín.

De Bolós, O; Vigo, J; Masalles R.M; Ninot, J.M. (2005). *Flora manual dels Països Catalans*, 3a. edició. Barcelona: Ed. Pòrtic (Natura).